

CONDIȚIA EPISTEMICĂ ÎN ȘTIINȚELE SOCIOUMANE MODERNE

Eudochia SAHARNEANU

Catedra Filosofie și Antropologie

Au début du XXe siècle les sciences ont connu un développement explosif et ont ouvert de nouvelles perspectives sur le monde, sur la condition de l'homme. Certains philosophes se sont posé la question de savoir s'il était possible d'isoler des faits d'observation, bases de la généralisation et de la connaissance. La philosophie comme discipline a le rôle de déterminer et de proposer au public les réalisations scientifiques. La philosophie cultive et détermine les capacités de jugement chez l'homme; elle représente aussi une construction méthodologique pour les sciences sociales.

L'article analyse la condition épistémologique en sciences sociales. Il identifie la capacité des sciences sociales à jouer un rôle significatif dans la compréhension de la condition humaine.

Războaiele mondiale, totalitarismul și naționalismul din secolul al XX-lea nu au fost doar niște evenimente care, pentru noi cei de la început de secol XXI, să fie o oarecare pagină din manualul de istorie. Acest „cutremur al lumii moderne” a distrus temelile „lumii patriarhale” și a dizolvat credința în cei trei piloni: Dumnezeu, Stat, Familie. Acestea nu înseamnă că astăzi noi nu avem stat, familie sau biserică, ci faptul că a fost subminată puterea pe care ele o aveau prin pierderea încrederii, temeiniciei și modelului pe care ele îl promovau. Astfel spus, ele nu mai au „priză la public”. În lucrarea sa *Critica rațiunii cinice*, P.Sloterdijk, filosof și eseist contemporan, menționează că de un secol filosofia ar vrea să moară și nu poate. Și asta pentru că nu și-a împlinit misiunea: marile teme nu au fost altceva decât pretexte, jumătăți de adevăr. Începând cu Timpurile Noi, atunci când a fost lansat diftongul *Cunoașterea este putere*, când filosofia a devenit una de catedră, se sfârșește tradiția clasică a marilor teme în filosofie. „... Începând cu secolul al XIX-lea ... aveau să se ridice științele moderne și teoriile asupra puterii: politologia, teoria luptei de clasă, tehnocrația, vitalismul...” [1]. Aceste schimbări au pus la încercare nu doar credințele cele mai sacre ale omului, ci și filosofii moștenite. Nu s-a mai putut face filosofie ca înainte. Din gândirea noastră au dispărut elanul conceptual sau extazele înțelegerii. Nu se mai pune problema iubirii de înțelepciune. Nu mai există cunoaștere al cărui prieten (philos) ne-am dori să devenim.

Pe de altă parte, științele au cunoscut o dezvoltare explozivă, au adus noi perspective asupra omului și lumii. S-a schimbat viața de zi cu zi, mediul înconjurător, relațiile cu ceilalți oameni, dar ironia schimbării este că ne pare rău după ce am pierdut – comunicarea (ne înconjoară mai multe „electrocasnice” decât prieteni). Mai recent, tehnologiile inteligenței artificiale pun în discuție chiar înțelegerea de sine consacrată a umanității, a valorilor sale intrinseci: Cunoaștere, Înțelegere, Acțiune. Puține dintre filosofii trecutului au pășit dincoace de aceste experiențe, și mai puține s-au putut adapta „minimalismului” și „populismului”, din gândirea contemporană, astăzi nu doar cola trebuie să fie *light*, ci și gândirea să fie *digerată*. Marile teme anterioare au fost abandonate, academismul s-a uzat, nu mai există cercetare de dragul cercetării, ci de dragul salariului, Faust a fost înlocuit de un angajat. Filosofia a întârziat preluarea acestor experiențe și a stăruit prea mult în moștenirea epocii, astăzi imaginea filosofului se suprapune imaginii vestitului luptător cu morile de vânt. „S-a creat, în orice caz, impresia că inițiativele filosofice majore aparțin doar trecutului, iar mari viziuni nu s-ar mai produce, în perioada postbelică a devenit aproape un loc comun convingerea că s-a intrat într-o epocă prolifică în înnoiri științifice, dar săracă sau chiar sterilă filosofic” [2]. Filosofia devine accesibilă doar unui grup mic de oameni care se „specializează”, nu se mai poate spune că ea este accesibilă unui mai mare format din cei ce, vag, sunt numiți „intelectuali”, așa cum se întâmplă la mijlocul secolului al XX-lea și scrierile lor semifilosofice/semiliterare erau accesibile și în afara acestei comunități. Astfel, filosofia și-a impus o dilemă „să fie sau să nu fie ... academică”, soluția este una simplă, astăzi când totul este show, trebuie să adăugăm „sare și piper” filosofiei, dar să nu reducem discursul filosofic la o speculație de cafeana. Avem de ales între mai multe modele oferite de secolul XX: între Wittgenstein, Gadamer, Rorty, Habermas și Heidegger, Foucault, Derrida și ca să asigurăm succesul „formulei noastre” adăugăm puțină ancorare în realitate.

Filosofia nu are drept scop doar elaborarea cunoștințelor, ci și acțiunea de promovare publică a acestora, urmărirea unui impact, a unei finalități care să clarifice și să educe (în cel mai bun caz, să trezească interesul, să cultive spiritual, să ofere niște exemple de gândire clară și critică). Desigur însă că această cerință este

firească în sens instituțional, căci este nefiresc ca ea, filosofia, să nu „lucreze” pentru societate. Or, filosofia este singura capabilă să ofere tinerilor un suport valoric, tocmai prin posibilitatea de a abstractiza și generaliza și prin potențialul creativ, de care dispune.

Aplicabilitatea filosofiei nu poate fi pusă în discuție. În afară de faptul că filosofia este cea mai în măsură să ofere, ceea ce Socrate numea „cunoaștere de sine”, ea oferă și fundamente reale pentru orice proces de cercetare, nefiind important spre care știință este orientată aceasta. Marea filosofie este cea care poate oferi baze de la care pornește o știință în toate direcțiile de cercetare sau aplicabilitatea ei. Formele ei pot fi diferite, dar fondul va rămâne întotdeauna același: profunzime, analiză și respect pentru diferență.

Și atunci, ce este astăzi filosofia și cum apare ea în noua „haină de gală”? Unul dintre filosofii contemporani J.F. Lyotard vorbea despre sfârșitul marilor povestiri, sau a „metanarațiunilor”. O simplă operație de analiză ne demonstrează că astăzi științele nu mai pot veni cu un singur discurs unificator, care să le determine existența și funcționalitatea până la urmă. Pentru ca să fie eficient, un discurs științific trebuie să pornească de la analize sau realități evidențiate de alte științe. Deci singura cale pe care mai pot merge astăzi științele este cea a interdisciplinarității, fapt pe care filosofii din Republica Moldova l-au înțeles rapid și au știut să îl aplice cu maximă eficiență. Este vorba despre concretizarea anumitelor direcții de cercetare, furnizarea de noi cursuri, elaborate în spiritul paradigmei interdisciplinare etc.

Dezvoltarea tehnologiilor, acumularea de date și informații a ajuns în punctul din care nu mai este posibil ca un singur om să poată analiza, sistematiza și să creeze ceva nou. Tot mai mult se impune lucrul într-o echipă de cercetare, astăzi descoperirile sunt posibile doar dacă fenomenul este cercetat interdisciplinar, în plus pentru efectuarea unei cercetări, este necesar un spațiu special amenajat și utilat, în plus știința, ca activitate economică, se supune legii cererii și ofertei, care guvernează piața, astfel pentru realizarea unei descoperiri, beneficiarul nu poate aștepta zeci de ani, căci ar putea să piardă din imagine, din profit etc. Toate aceste fapte fac imposibilă imaginea omului de știință impus de romantism (de factură faustiană), ci impune o altă imagine a profesionistului responsabil.

În altă ordine de idei, în condițiile schimbării paradigmei educaționale, racordării la orientările dominante în dezvoltarea învățământului academic în țările dezvoltate și cu cerințele înaintate de Uniunea Europeană, devine stringentă pregătirea specialiștilor în domenii noi, neexplorate radical în Republica Moldova. Astfel în tutela filosofilor din USM s-a început pregătirea specialiștilor în domeniul Antropologiei.

Poate apare în acest context întrebarea: de ce Antropologia este o specialitate derivată din Filosofie, dacă ea este catalogată ca fiind istorică sau psihologică, sau socială, biologică, prin excelență? Există două mari direcții de răspuns în acest sens: primul privește maniera occidentală, care susține că antropologia este astăzi cea mai avansată tehnologie umană. În Marea Britanie antropologia este considerată știința supremă. Occidentul își soluționează problemele cu ajutorul antropologilor. Antropologia devine tehnologia umanitară a secolului al XXI-lea. Iar acest lucru este categorizat în filosofia contemporană drept consiliere filosofică sau dacă vom utiliza termenii socratici „examinarea vieții”. Pentru că antropologul contemporan nu se mai limitează la etnografie, etnologie sau psihologie, sau biologie, ci este orientat spre înțelegerea mecanismelor vieții, desigur ca în baza descoperirilor făcute în alte științe.

Cea de-a doua direcție pornește de la o altă veșnică problemă filosofică: raportul dintre cultură și natură, explorat de antropologul structuralist Claude Levi-Strauss. Înțelegerea culturii este forța dominantă și regulativă a oricărei relații interumane și a sistemelor sociale complexe – obiectivul cel mai important al societății contemporane. Sarcina expusă poate fi realizată numai cu ajutorul antropologiei, ce va avea ca fond filosofia, pentru că filosofia este cea care oferă fundamente valabile pentru înțelegerea culturii, prin examinarea mentalului uman și prin perspectivele interpretative pe care le oferă.

Câmpul de activitate al antropologilor este enorm. Motivul esențial este că astăzi coexistă diferite grupuri etnoculturale, fiecare cu propriul stil de viață, propria viziune asupra lumii și propriile puncte de vedere asupra anumitor probleme. Numai un antropolog este în stare să înțeleagă esența acestor grupuri și să dea interpretări corecte asupra fenomenelor ce au loc în societate – de la comunicare în interiorul organizării la organizarea unei campanii de publicitate. În era globalizării, antropologia devine promotorul efortului uman de a lupta cu terorismul, divergențele de tip religios și cultural, prin expertizarea lor, prin aplicarea unor tehnologii speciale, numite inginerie socială. Cu ajutorul lor, antropologii creează o panoramă vastă a existenței umane, de la reconstituirea istoriei și a formelor de socializare, până la rezolvarea problemelor de ordin practic, cu care se confruntă societățile contemporane. Din această cauză, posibilitățile de angajare, după terminarea unei secții de antropologie, sunt imense – de la consiliere politică la expertizarea organizațiilor.

Unele dintre conceptele esențiale pe care se axează valorile fundamentale europene sunt toleranța, empatia, capacitatea de a rămâne diferit și, totodată, de a oferi celuilalt posibilitatea de a fi o personalitate. Pentru a realiza astăzi o comunicare eficientă, este necesară o perspectivă interdisciplinară asupra problemei – lucru pe care îl poate realiza în toată complexitatea lui doar antropologia. Motivația acestui punct de vedere constă în cunoștințele profunde pe care le va oferi specialitatea deschisă nu numai a diferitelor culturi, ci și analiza profundă a fenomenelor sociale și politice, care au loc în plan național și mondial.

Referințe:

1. Sloterdijk P. Critica rațiunii cinice. - Iași: Polirom, 2000, p.6.
2. Marga A. Filosofia lui Habermas. - Iași: Polirom, 2006, p.11.

Prezentat la 04.10.2007